

שיעור ל

שַׁבַּת שלא במקום נזק

(בבא קמא פה ע"ב)

פתיחה

- א. רמב"ן: שבת - היזק ניכר הוא
  - ב. רא"ש: "דהדקיה באדרונא ובטליה" - שהכניסו לחדר וסגרו בתוכו
  - ג. נימוקי יוסף: "כי אחדקיה לחבריה באנדרונא"
- סיכום

פתיחה

בגמרא (פה ע"א) מובאת ברייתא: "תנא: וכולן משתלמין במקום נזק". "וכולן" - צער, ריפוי, שבת ובושת, החובל משלם אותם לנחבל, נוסף על תשלום דמי הנזק. שאלה הגמרא (שם ע"ב):

מכלל דמשכחת להו שלא במקום נזק. שלא במקום נזק היכי משכחת להו?

מדברי הברייתא ניתן להבין שיש מצבים שהחובל משלם על צער, ריפוי, שבת ובושת, גם כשלא היה נזק. מה הם המצבים הללו? הגמרא בתשובתה מציינת דוגמה לכל דבר:

צער - כדקתני: צער - כוואו בשפוד או במסמר, ואפילו על צפורנו מקום שאינו עושה חבורה.

ריפוי - דהוה כאיב ליה מידי, וסליק ואייתי ליה סמא חריפא ואחוווריה לבישריה, דצריך לאותבי ליה סמא לאנקוטיה גוונא דבישריה.

שבת - דהדקיה באינדרונא ובטליה.

בושת - דרק ליה באפיה.

נתמקד בדברי ראשונים שעסקו בשבת שלא במקום נזק.

א. רמב"ן: שבת – היזק ניכר הוא

הדוגמה בגמרא לשבת שלא במקום נזק היא "דהדקיה באינדרונא ובטליה". רש"י (ד"ה דהדקיה) פירש: "סגרו במסגר"¹. כך כתב גם הרמב"ם (הל' חובל ומזיק ב, ג): "אסרו בחדר, נותן לו דמי שבת בלבד". הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, פה ע"א) כתב: "אסרו בתוך החדר ובטלו ממלאכה, משלם לו דמי שבת בלבד". כליאתו של האחר שהתוצאה היא שהוא איננו חופשי ואינו יכול לעבוד, כמוה כחבלה בגופו שתוצאתה היא אי יכולת להיות חופשי ולעבוד.²

הרמב"ן (דינא דגרמי, מהד' הרב אהרון ליכטנשטיין, עמ' כו) כתב: "שבת שחייבה עליו תורה, ואפילו בדהרזקיה באנדרונא ובטליה, אלמא היזק ניכר הוא"³. לפי הרמב"ן תשלום על שבת נחשב "היזק ניכר". הרב שמעון שקופ (חידושי רבי שמעון שקופ, בבא קמא, סי' י) כתב שלדברי הרמב"ן:

מה שמחסר לאדם כח היכולת מלהשתמש תשמישים הוא היזק ניכר וחסרון ממש... וכמו כן אם סוגרו לאדם שלא יוכל לצאת, נוטל ממנו כח יכולתו והוה מזיק.

הרב ברוך דב ליכוביץ (ברכת שמואל, בבא קמא, סי' ה, ה) הסביר את דברי הרמב"ן:

בהא דחייב בשבת משום "שבתו יתן" (שמות כא, יט) ולא משום נזק, הביאור הוא משום דלא הוי נזק על ידו, דליכא מעשה היזק בחפצא. ולענין לומר שיחשב גרמי על שמפסיד המלאכה, על זה באה הסברא משום דהוי רק מניעת הריוח, על כן אינו אלא גרמא... אם כן שפיר קשה [קושיית הרמב"ן]

---

1 הרש"ש (פה ע"ב) ציין שגם בגמרא (צא ע"ב) נזכר "דמהדק להו באנדרונא". אדם סגר אנשים בחדר בלא מזון והם אינם יכולים לאכול, וממילא הם שרויים בתענית.

2 הרב יוסף דב סולובייצ'יק (רשימות שעורים – בבא קמא פה ע"ב) כתב: "שאני שבת דבהדקיה באינדרונא ובטליה חייב, ובושת דרק ליה באפיה חייב, ואף על פי שלא עשה מעשה חבלה בגופו של הנזק. ולכאורה הביאור הוא שצער וריפוי מחייבים דוקא מדין חובל, ואילו שבת ובשת מחייבים בלי חלות שם חובל, וצ"ע בזה". נראה שמאחר שמדובר בפגיעה בגוף, זו אופיה של החבלה המדוברת במקרים אלו.

3 גרסת הרמב"ן בסוגייתנו היא כגרסת הערוך (ערך הרוק א) "דהרזקיה" – אסר אותו גם ללא דחיפה ומעשה בידיים, וכך כאמור הבינו גם רש"י, הרמב"ם והמאירי. בגמרא (נדרים צא ע"ב) נאמר: "ההוא גברא דהוה מהרזיק בביתא הוא ואינתתא". התוספות (ד"ה דהוה מהרזוק) כתבו: "נהגו ביחוד. וחבירו בחובל (דף פה:): דהרזקיה לאינדרונא". כך גם גרסו שם את הכתוב בסוגייתנו הר"ן, הרא"ש והמאירי.

גבי שבת הא היזק שאינו ניכר הוא? ותירץ דשפיר הוי היזק ניכר כשרואין דהזיקא באנדרונא.

היה מקום לומר ששבת אינו נזק או אינו חבלה, כי שום חפץ לא ניזוק או שום אדם לא נחבל. אשר על כן חידשה התורה שזה נזק ניכר. לכאורה היה צריך להיות כתוב בברכת שמואל: "...כשרואין דהדקיה באנדרונא", אך כתוב: "כשרואין דהזיקא באנדרונא". אך ייתכן שהברכת שמואל רצה להדגיש שלדברי הרמב"ן "הדקיה באנדרונא" זהו אכן היזק ניכר.⁴

ב. רא"ש: "דהדקיה באדרונא ובטליה" – שהכניסו לחדר וסגרו בתוכו

הרא"ש (ח, ג) הסביר אחרת את האמור בגמרא:

שבת דהדקיה באדרונא ובטלו ממלאכתו, נותן לו דמי שבתו. ומסתברא דמיירי שהכניסו לחדר וסגרו בתוכו. אבל אם היה כבר בחדר וסגר עליו הפתח, גרמא בנזקין הוי. [א] כמו פורץ גדר בפני בהמת חבירו ויצאה ונאבדה, דאמרינן לעיל (נה ע"ב) דפטור מדיני אדם, ומה לי פורץ גדר ונאבדה, ומה לי גודר בפניה ומתה ברעב. [ב] וכי האי גוונא כתבו התוספות (סנהדרין עז ע"א ד"ה סוף חמה) גבי כפתו במקום שסוף חמה לבוא או סוף צינה לבוא דפטור. שאם הביאו ממקום אחר וכפתו שם, חייב.⁵

הרא"ש הסביר את הדוגמה בגמרא "דהדקיה באינדרונא ובטליה" למקרה שבו החובל הכניס אדם לחדר וסגר אותו בפנים. אך אם האדם כבר היה בחדר והחובל רק נעל את החדר, יש לראות בזה גרמא בנזקין, ופטור. הרב אפרים נבון (מחנה אפרים, הל' גזילה סי' יא) הסביר את דברי הרא"ש:

הרי מבואר דכל שעייב את חברו בידיים וע"י כן הפסיד חברו, דינא דגרמי מיקרי ולא גרמא בנזקין, ואף על גב דבשעה שסגרו עדיין לא בא ההפסד, אפילו הכי כיון שע"י מעשיו מפסיד חברו ובריא היזקא, חייב לשלומי.⁶

4 ראה גם: הרב יחיאל מיכל היבנר (משכנות הרועים, אות ש סימן קפא - שכירות); הרב אהרון ליכטנשטיין (דינא גרמי, עמ' 110-112).

5 בעקבותיו כתב כך גם בנו, רבנו יעקב (טור, חושן משפט סי' תכ, יב), וכן פסק הרב יוסף קארו (שולחן ערוך, שם יא).

6 הרב אפרים נבון (מחנה אפרים, הל' שכירות סי' יח) הזכיר שוב את דברי הרא"ש הללו.

הרא"ש ביסס דבריו על שני מקורות. האחד על הגמרא בתחילת פרק הכונס, שם נאמר שאם אדם פרץ גדר בפני בהמת חברו והיא יצאה ואבדה, הדין הוא שפטור בידי אדם, וכך צריך להיות הדין גם כשאדם נעל את הבהמה שהייתה במקום מסוים, והיא מתה מרעב. כך פירש הרא"ש (ו, ב) את הגמרא שם:

פורץ גדר לפני בהמת חברו. ומוקי לה (בבא קמא נו ע"א) בכותל רעוע. ופטור מדיני אדם אכותל ואבהמה. אכותל – משום דעומד ליסתר. ואבהמה – משום דהוי גרמא בנזקין. וחייב בדין שמים אבהמה לפי שגרם לו הפסד בהמתו.⁷

מקור נוסף הוא בדברי התוספות בסנהדרין שהבחין בין שני מצבים. אם אדם כפת אדם אחר במקום שעתידי להיות שם חם או קר והוא מת, הוא פטור. אך אם הביא אותו למקום שכבר חם או קר שם וכפתו והוא מת, הוא יהיה חייב.⁸ על דברי הרא"ש הקשה הרב שמואל רוזובסקי (חדושי רבי שמואל, בבא קמא סי' יח, ז):

דהנה באמת סברת הרא"ש צ"ע. דהרי דין מזיק דשבת הוא על מה ששלל ממנו את הכושר למלאכה, דבנזקי אדם חידשה תורה שיש לזה דין מזיק, ואפילו כשדחפו לחדר ונעלו שם, הא דין מזיק דאית ליה אינו מחמת שדחפו אלא על שלקח ממנו את כושר המלאכה. ואם כן אין נפקא מינה אם דחפו לשם או שישב שם ונעלו, דכיון דמה שנוטל ממנו את כושר המלאכה נחשב למזיק בנזקי אדם, אין שום חילוק אם נוגע בגופו ומזיקו או שמזיקו מרחוק.

לפי הרב רוזובסקי תשלום שבת הוא על אובדן כושר העבודה, ולא על כך שהוא מנע ממנו לעבוד בעתיד. ממילא אם סגרו בחדר, אין זה משנה אם דחף אותו ונעלו, או שהניזק כבר היה בחדר והמזיק רק נעל אותו. על דברי הרב רוזובסקי נוסף את דברי הרב איסר זלמן מלצר (אבן האזל, הל' חובל ומזיק ב, ג) שכתב שיש להסביר גם את דברי הרמב"ם כדברי הרא"ש:

דלשון הרמב"ם שכתב "אסרו", אפשר דכונתו אסר גופו דהיינו בחבלים או בשלשלאות דעשה מעשה בגופו. אבל סגר הפתח אפשר דגם הרמב"ם מורה דגבי שבת לא מחייבין משום גרמי, דדין גרמי אינו אלא על נזק... ונמצא דברי הרמב"ם מבוארים דבאמת לא מיירי שהביאו ממקום אחר כדמוכח

7 ראה בהרחבה בשיעור טו: פריצת גדר בפני בהמת חברו.

8 ראה בהרחבה בשיעור י: אשו משום חציו – נזיקין ומיתה.

לשוננו, אלא דמיירי דאסר גופו בחבלים והוי מעשה בגופו ואפשר דבזה יודה הרא"ש דלא הוי גרמא. נמצא דלענין דינא הרמב"ם והרא"ש אינם חולקים.⁹

אמנם נראה שאין הכרח להסביר כך את הרמב"ם. הבחנה כזו בין אם הכניס אותו לחדר ואסר את גופו בחבלים או בשלשלאות, לכין אם כבר היה בחדר ונעל את הדלת בפניו, הייתה צריכה להיות כתובה ברמב"ם באופן ברור, וכפי שכתבו הרא"ש והטור ובעקבותיהם גם השולחן ערוך.¹⁰ אך בכל אופן מדברי הרב מלצר אפשר להשיב על קושיית הרב רוזובסקי ולהסביר את שיטת הרא"ש ובאופן הבא. דברי הגמרא "דהדקיה באינדרונא ובטליה" הם כמובן רק דוגמה למצב של שבת ללא נזק, וכפי שכתב הרמב"ם (הל' חובל ומזיק ב, ג) לאחר שהביא את כל הדוגמאות שנזכרו בגמרא לריפוי, שבת, בושט וצער ללא נזק: "וכן כל כיוצא באלו". מאחר שמדובר על שבת ללא נזק בהקשר של חבלה, היה צורך למצוא מקרה שהחובל ממש נוגע בגופו של הנחבל, שתוצאתה מניעה ממנו לעשות מלאכה, וכפי שהיה קורה לו היה חובל ממש בגופו וכורת לו איבר או פוצע אותו, ומונע ממנו לעשות מלאכה. אשר על כן, לפי הרא"ש, אם החובל הוא שהכניס את הנחבל לחדר וסגר אותו, או אם קשר אותו בחבלים או בשלשלאות או בכל דרך אחרת, אזי רק במצב כזה הוא יהיה חייב בידי אדם. אך אם אין מגע ישיר עם גופו של הנחבל, יש לראות בזה גרמא בנזיקין ופטור.¹¹

ג. נימוקי יוסף: "כי אחדקיה לחבריה באנדרונא"

הרב יוסף חביבא (נימוקי יוסף, ח ע"ב בדפי הרי"ף) ציין שלושה ראשונים שהשוו בין האמור בסוגייתנו בנוגע לשבת שלא במקום נזק, לבין הדיון בגמרא (כ ע"א) במי שגר בחצר חברו ללא רשותו, ובהקשר לסוגיית זה נהנה וזה לא חסר:

9 בהגהות מיימוניות (הל' חובל ומזיק שם) ציין לדברי הרא"ש הללו שציין הטור, וייתכן שאף הוא הבין שיש להסביר את דברי הרמב"ם כדברי הרא"ש. גם מדברי הרב חיאל מיכל אפשטיין (ערוך השולחן, חושן משפט סי' תכ, יג) ניתן להבין שלדבריו גם הרמב"ם התכוון לפרש הגמרא כדברי הרא"ש.

10 הרב רזח ורהפטיג (זריחת השני, בבא קמא, ב, עמ' 85) כתב ששני הכיוונים הללו תלויים בגרסה בגמרא. בגרסה שלפנינו "דהדקיה" - הידק אותו, דחף אותו לתוך החדר, או אז יהיה חייב וכדברי הרא"ש. גרסת הערוך (ערך הרזק א) "דהרוזקיה" - אסר אותו גם ללא דחיפה ומעשה בידיים, וכפי שהסבירו ראשונים אחרים (לעיל הערה 3).

11 דברים ברזח זו ובקצרה: הרב יוסף דב סולובייצ'יק (רשימות שיעורים - בבא מציעא עו ע"ב "אין להם זה על זה אלא תרעומת").

הדר בחצר חבירו שלא מדעתו, צריך להעלות לו שכר או אין צריך?
היכי דמי?

אילימא בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר, זה לא נהנה וזה
לא חסר!

אלא בחצר דקיימא לאגרא וגברא דעביד למיגר, זה נהנה וזה חסר!
לא צריכא, בחצר דלא קיימא לאגרא וגברא דעביד למיגר, מאי? מצי אמר
ליה מאי חסרתך, או דלמא מצי אמר הא איתהנית?

הגמרא לא דנה באפשרות נוספת: בעל החצר רוצה להשכיר את החצר, אך האדם שגר
שם אינו מתכנן לשכור מקום לגור. על כך כתב בנימוקי יוסף (שם):

וחצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר - לא הזכירוהו.
[א] וכתבו בעלי התוספות ז"ל [בבא קמא כ ע"א ד"ה זה אין נהנה] שזה פשוט
הוא שהוא פטור, דכמבטל כיסו של חבירו או כי אחדקיה [נ"א: הדקיה]
לחבריה באנדרונא שהם פטורים.
[ב] והרא"ה ז"ל כתב שכל הגאונים ז"ל פה אחד אומרים שהוא חייב, וכן דעת
רבו ז"ל. ולא דמי למבטל כיסו ולאחדקיה [נ"א: ולהדקיה] לחבריה דהתם
גרמא בעלמא הוא, אבל בכאן שדר בה ואכל פירותיו חייב בודאי.
[ג] ...וכן כתב הרמ"ה ז"ל דכשדר בה חייב מידי דהוה אכל נזקים דעלמא,
דזה חסר וזה לא נהנה, אלא שחולק ז"ל ואמר דשבת שלא במקום נזק נמי
כגון דהדקיה באנדרונא חייב, כדאיתא פ' החובל...

הנימוקי יוסף ציין שלוש דעות בדברי ראשונים. [א] לדעת תוספות מי שדר בחצר
דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר - פטור, וזה כמו מבטל כיסו של חברו או
"כי אחדקיה לחבריה באנדרונא" שבשני המקרים הללו הם פטורים. [ב] לדעת הרא"ה
מי שדר בחצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר חייב, אך הוא מסכים עם
התוספות שפטור במקרה של "מבטל כיסו ולאחדקיה לחבריה, דהתם גרמא בעלמא
הוא". [ג] לדעת הרמ"ה יש לחייב במקרה של חצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד
למיגר, וכן יש לחייב בכל המקרים שאותו דייר שלא התכוון לגור גרם לבעל הבית
הפסד.¹²

12 בהגהות הגר"א (כ ע"א אות א) ציין שהרי"ף ופוסקים נוספים כתבו שבמקרה זה הדייר חייב.
לסיכום שיטות הראשונים ראה: בירור הלכה, בבא קמא, עמ' מח.

יש להקשות על דברי התוספות והרא"ה שהובאו בדברי הנימוקי יוסף, לפיהם "הדקיה באנדרונא ובטליה" פטור, ואילו בסוגייתנו מוסכם על הכול שבמקרה זה יהיה חייב. זו הדוגמה שהובאה בגמרא לשבת ללא נזק, ולא סביר שראשונים יחלקו על גמרא מפורשת. הרב משה פיינשטיין (דברות משה, בבא קמא, סי' יב, ענף ג [בסוף]) שאל שאלה זו ותירץ:

אי אפשר שהרא"ה יפלוג על גמ' מפורשת שהדקיה באינדרונא חייב. ולכן צ"ל דכוונתו באם היה בתחילה בחדר וסגר עליו הפתח, שבזה פוטר שם הרא"ש ואיפסק כן בטור ובשולחן ערוך, וכן סובר גם הרא"ה, משום דלא מסתבר להו שנתחדש בשבת דחייב אף על גרמא וכדאיתא ברא"ש שם שפטור מצד שהוא גרמא. ועל זה פליג הרמ"ה וסובר שסתמא נאמר דחייב אף שהיה כבר בחדר וסגרו... דמניעת החופשה והיכולת ממנו לילך לכל מקום שירצה בעצמו הוא מעשה סלוק עשיית מלאכה שהוא כהיזק גופו דאינו גרמא.

ההסבר של הרב פיינשטיין מיישב את דברי הרא"ה והתוספות שלא יסתרו את דברי הגמרא בסוגייתנו, אך לכאורה אין כל רמז בדברי הרא"ה שכוונתו היא למקרה שהוא היה בתחילה בחדר והמזיק סגר עליו את החדר שאז הדין הוא שפטור, וכפי שהסביר הרא"ש בסוגייתנו.¹³

נראה להציע כיוון אחר ליישוב דברי התוספות והרא"ה שהובאו בדברי הנימוקי יוסף. לכאורה לא ברור מה הדמיון בין המקרה של חצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר, שזו הלכה בהלכות שכירות, לבין "הדקיה באינדרונא ובטליה", שזו הלכה בהלכות אדם שחבל את חברו. הלכות חובל עוסקות בנזקי גוף, בעוד שהלכות שכירות הן דיני ממונות.

יתר על כן, המעיין בתוספות (כ ע"א ד"ה זה אין) שציטט הנימוקי יוסף יראה שלא נזכר כלל האמור בסוגייתנו "הדקיה באינדרונא ובטליה", וכן גם לא נזכר הביטוי "מבטל כיסו של חברו" שהזכיר הנימוקי יוסף. כך הם דברי התוספות:

13 הרב אהרון ליכטנשטיין (לעיל הערה 4, עמ' 112) כתב שאכן סוגייתנו היא ראייה מפורשת לדברי הרמ"ה. לפיו "הרא"ה והתוספות רואים בשבת תהליך מובהק של גרמא, ולכן הם מחייבים רק במקום שבו נאמר גזירת הכתוב, דהיינו בחובל... את הריבוי של 'שבת שלא במקום נזק' הם יצמצמו לתרחיש של חובל, אם כי לחובל שלא יצר פגיעה שיש עימה נזק". גם לפיו הרא"ה והתוספות התכוונו לאמור בסוגייתנו, ובכל זאת הם כתבו ש"הדקיה לחבריה באינדרונא" פטור ובסוגייתנו כתוב שחייב.

אפילו בחצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר הוי מצי למימר דפטור, כיון שלא נהנה אף על פי שגרם הפסד לחבירו. דאפילו גירשו חבירו מביתו ונעל דלת בפניו, אין זה אלא גרמא בעלמא.

נעילת הדלת בפניו אינה מאפשרת לחבר להיכנס לביתו, להכניס ולהוציא משם דברים וכד'.

הרא"ש (ב, ו) כתב את דברי התוספות הללו בשם ר"י:

פירש ר"י שהוא הדין נמי בחצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר דפטור, כיון דלא נהנה אף על פי שגרם הפסד לחבירו. דאפילו גירש חבירו מביתו ונעל הדלת בפניו אין זה אלא גרמא בעלמא, ולא מיחייב אלא כשעת הגזילה.¹⁴

על דברי הרא"ש הללו בשם ר"י שאל הרב יואל סירקיש (בית חדש, ב"ח, טור חושן משפט סי' שסג, ו), במה שונה המקרה שגירש חבירו מביתו ונעל הדלת בפניו, מהמקרה של "אדקיה באנדרונא ובטליה" שבסוגייתנו:

והא דכתב הרא"ש בפרק כיצד הרגל וז"ל "דאפילו גירש חבירו מביתו ונעל הדלת בפניו אין זה אלא גרמא בעלמא ולא מיחייב אלא כשעת הגזילה" וכ"כ המרדכי (סי' טז) על שם ר"י. צריך לחלק בין "אדקיה באנדרונא" דהוה ליה מזיק בידים כשהכניסו לחדר וסגרו בתוכו, דהתחיל ההיזק מיד בידים ממש, ובין גירש חבירו מביתו ונעל הדלת בפניו דלא התחיל ההיזק עכשיו מיד אלא לאחר כך כשלא יוכל להכניס דיוורין בתוכו מפני נעילתו ואלמותו.

על פי הב"ח, ברור שהתוספות ובעקבותיו הרא"ש שציינו את ר"י בעל התוספות, לא התכוונו לומר שב"אדקיה באנדרונא ובטליה" שבסוגייתנו פטור. אדרבה, הדין הוא שחייב כי הוא מזיק בידים ומיד כשהכניס את החבר לחדר "וסגרו בתוכו, התחיל ההיזק מיד בידים ממש".

בקצות החושן (שם ס"ק ג) דן בדברי הב"ח והשיב שיש להבחין בין הדקיה באינדרונא, שם הוא ביטל את הגברא, האדם עצמו, מעבודתו, והתורה חידשה שיש לשלם שבת גם שלא במקום נזק, ובין מי שמבטל כיסו של חברו, כגון שביטל את רכושו או את בהמתו מעבודתם, שאין מדובר בשבת של הגברא, ועל כן זה גרמא

---

14 אמנם הרא"ש עצמו בהמשך דבריו סבר כמו הרי"ף שבמקרה דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר, הדין הוא שחייב, אך טעמו שונה מטעמו של הרי"ף.

בנזקין ופטור: "אין דין שבת באדם דאזיק שור או שאר ממון [גיטין מב ע"ב תוד"ה ושור; שולחן ערוך, חושן משפט סי' שז, ו... וכן בנועל בהמת חבירו פטור משום דאין שבת בבהמה, אבל האי דאהדקיה באנדרוניה אדם באדם וחייב משום שבת וזה פשוט וברור".¹⁵

בהמשך דבריו ציין קצות החושן לדברי הנימוקי יוסף שכתב בשם הרמ"ה:

ובנימוקי יוסף (בבא קמא ח ע"ב בדפי הרי"ף) כתב בשם הרמ"ה דחייב בנועל ביתו, והביא ראיה לדבריו משבת שלא במקום נזק כגון דאהדקיה באנדרוניה חייב כדאיתא פרק החובל דף פ"ה, וכל היכא דקיימא לאגרא אפילו לא דר ביה חייב ע"ש. ותמה אני על עצמי בראיה זו, דהתם אדם באדם וחייב משום שבת, אבל בנועל חנות דהו"ל אדם בשור פטור משבת.

גם מדברי קצות החושן הללו וגם מדברים שהוא כתב בהמשך דבריו, יש ללמוד שאין מקום להשוות בין אדם שמגרש את חברו מביתו ונועל דלתו, ובין המקרה בסוגייתנו "דהדקיה באינדרוניה ובטליה".

כאמור לעיל, התוספות עצמם וכן בדברים שהובאו בשם ר"י, לא השוו בין המקרה של אדם שגר בחצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר, לבין המקרה שבסוגייתנו "דהדקיה באינדרוניה ובטליה". נוסף עוד שתוספות רבינו פרץ (כ ע"א) שסבר גם כן כמו תוספות, שאדם שגר בחצר דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר פטור, השווה זאת למקרה אחר:

בבא קמא דקיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר, דפשיטא דפטור הוא כיון שאינו נהנה ואעפ"י שהעבירו אין זה כי אם גרמא בעלמא. מידי דהוה אמרביץ ארי בתוך שדה חבירו והפסיד לו, שאינו מוצא להשכיר דפטור,¹⁶ דלא הוי כי אם גרמא בעלמא ולא שייך לחיובא אא"כ נהנית בכך.

15 הקצות כתב זאת גם במקומות נוספים (סי' שלג ס"ק ב; סי' שפח ס"ק ח; אבני מילואים, סי' ע ס"ק ג).

16 נראה להציע שהדוגמה של רבנו פרץ מבוססת על האמור בגמרא (בבא מציעא יב ע"א): "אמר ליה רב אדא בר מתנה לאביי: וכי מותר לאדם להרביץ ארי בתוך שדהו כדי שיראו עניים ויברחו?". שאלה זו נשאלה בעקבות דברי רבי יוסי שהובאו בגמרא שם, דמותר לבן ללקט אחר אביו. ההנחה היא שהעניים מודעים לכך ויתייאשו מללקט, ולאחר ייאוש של העניים מותר לכל אדם ללקט, גם לבנו של בעל הבית. כמובן, זו רק דוגמה, וכך הוא בכל מקרה שאדם הניח תקלה או כל ממשול אחר בביתו של חברו, והדבר מונע משוכרים פוטנציאליים לשכור את הבית.

הרמ"ה שהובא בדברי הנימוקי יוסף, שאמנם חלק בדין על תוספות ותוספות רבנו פרץ, כתב דוגמא נוספת: "וכל היכא דקיימא לאגרא וגרם לאפסודיה כגון דגזלה מיניה".

המכנה המשותף למקרה של התוספות ושל רבנו פרץ והרמ"ה הוא שבעל הבית או בעל השדה, אינו יכול להיכנס לרכושו ולהשכיר את הבית או השדה.

נראה להציע שהנימוקי יוסף הכליל על פי התוספות את כל המקרים שאדם מונע מחברו להיכנס לביתו "דכמבטל כיסו של חברו". המקור לדין כולל זה הוא בירושלמי (בבא מציעא ה, ג; ט, ג): "אמר רבי יצחק: הדא אמרה המבטל כיס חברו, אין לו עליו אלא תרעומת". אדם שמונע רווח ממישהו אחר נקרא מבטל כיס חברו. במקרה שאדם [ראובן] שאינו מעוניין לשכור בית, דר בביתו של אדם אחר [שמעון] שרוצה להשכיר את הבית, יש לראותו [את ראובן] "כמבטל כיסו של חברו" [של שמעון]. אפשרות נוספת: "או כי אחדקיה לחבריה באנדורא" - להכניס את חברו לחדר. אין מדובר כמו בסוגייתנו שמטרת האדם הכולא הייתה למנוע מהכלוא לצאת ולא לאפשר לו לעבוד וכד', שאז הדין הוא שהכולא חייב כאמור בהלכות חובל, אלא שהמטרה היא למנוע מבעל הבית להשתמש בבית כרצונו, להשכיר אותו וכד'. כאמור התוספות הדגימו במקרה שאדם גירש את חברו ונעל את הדלת ואינו מאפשר לו להיכנס, ותוספות רבנו פרץ הדגים במקרה שאדם "הרביץ ארי בתוך שדה חברו" - שם מכשול או תקלה אחרת בחצר חברו "והפסיד לו". הרמ"ה כתב שהוא גזל את הרכוש, והנימוקי יוסף כתב שהוא הכניס את חברו לחדר ובכך מנע ממנו להשכיר את החדר ולעשות בו כרצונו, וכך גם יש לפרש את דברי הרא"ה שהזכיר הנימוקי יוסף.

הדמיון בין המקרה שהציג הנימוקי יוסף בדברי התוספות והרא"ה לבין המקרה בסוגייתנו בולט, אך כאמור המטרה שונה. יושם לב שבנוסח של הנימוקי יוסף מופיע מילה שונה מהאמור בסוגייתנו: "או כי אחדקיה לחבריה באנדורא...", ובדברי הרא"ה: "ולאחדקיה לחבריה...". אמנם יש נוסחאות שמתקנים "הדקיה", "ולהדקיה" כאמור בסוגייתנו, אך בדברי הנימוקי יוסף לא הוזכרה כלל ההלכה שבסוגייתנו בנוגע לשבת שלא במקום נזק, ואשר על כן נראה כדברינו שהמקרים דומים אך המטרות שונות. רק כשהנימוקי יוסף הציג את דברי הרמ"ה הוא ציין לסוגייתנו:

כתב הרמ"ה ז"ל דכשדר בה חייב, מידי דהוה אכל נזקים דעלמא דזה חסר וזה לא נהנה. אלא שחולק ז"ל ואמר דשבת שלא במקום נזק נמי כגון דהדקיה באנדורא חייב כדאיתא פ' החובל, וכל היכא דקיימא לאגרא וגרם לאפסודיה כגון דגזלה מיניה אף על גב דלא דר בה - חייב.

לפי הרמ"ה אם אדם גר בבית של אחר שמיועד להשכרה והוא אינו מתכנן לשכור דירה, הדין הוא שחייב, וכשם שהוא חייב על שבת שלא במקום נזק שהדקיה באינדרונא, כך יהיה חייב לשלם כל הפסד שנגרם לבעל הבית שרצה להשכיר את הדירה על ידי אותו דייר שגר או שגזל אותה ממנו או כל פעולה אחרת שתוצאתה הפסד לבעל הבית. רק הרמ"ה הוא שהזכיר באופן ברור את סוגייתנו ולמד ממנה שאדם חייב על כל נזק שגורם לאחר בגופו ובממונו.

סיכום

אדם שסגר את חברו בחדר ומנע ממנו לצאת לעבודתו, על אף שלא חבל באופן פיזי בגופו ולא חיסר לו איבר או לא פצע אותו, יהיה חייב לשלם לו שבת. לפי כמה ראשונים, דין זה חל בין אם הכניס אותו לחדר וסגר אותו, בין אם כבר היה בחדר והחובל רק נעל אותו. הרא"ש הבחין בין המצבים הללו, ולפיו רק אם הכניס אותו לחדר ונעל אותו הוא יהיה חייב. הסיבה היא שלפי הרא"ש על מנת לחייב בתשלום נדרש שהחובל יפגע פיזית בגופו של הנחבל. הכנסתו של האדם לתוך החדר ונעילתו שם היא פגיעה פיזית בו.

מדברי הנימוקי יוסף היה ניתן להבין שתוספות והרא"ה סוברים להלכה שאם אדם סגר את חברו בחדר ונעל אותו הוא יהיה פטור. אך הדבר הוא בניגוד לאמור בסוגייתנו. ייתכן שכוונתם היא למקרה שציין הרא"ש שאותו אדם כבר היה בחדר, והאחר רק נעל אותו שם, ואז הדין שפטור, אך קשה לקבל שזו כוונתם מאחר שפירוש זה אינו מופיע בדבריהם.

לדברינו התוספות והרא"ה ציינו את המקרה של "אחדקיה לחבריה באנדרונא" וכוונתם למצב שבו בעל הבית אינו יכול להשתמש ברכוש כרצונו. אמנם הוא יכול לצאת ולבוא, וזאת בשונה ממי שסגור ואסור בחדר, אך הוא איננו יכול להשתמש ברכושו - להשכירו לאחרים וכד'. במקרה כזה וכמו מקרים דומים אחרים, הדין הוא שזה גרמא ופטור. הסבר זה לדברי התוספות והרא"ה אינו סותר את ההלכה בסוגייתנו במקרה של שבת שלא במקום נזק.